

ним тому, що в періоди палеоліту і мезоліту, які передували епосі неоліту, можна охарактеризувати холодними кліматичними умовами, відсутністю певних місць розташування поселень, привласнюючою формою господарювання, знярядь праці та певних вмій і навичок, які б сприяли розвитку землеробства, повною залежністю людини від природних ресурсів, які її оточували. Слід погодитись з думкою В. В. Горланчука в тому, що період палеоліту характеризувався тим, що земля була швидше просторовою базою розміщення людей, аніж засобом виробництва в сьогоденнішньому розумінні цього слова [8].

Що стосується періоду мезоліту, то охарактеризувати його можна наступним чином: первісна людина використовувала ті ресурси, які давала їй природа (збиральництво, рибальство), використовувала примітивні знаряддя виробництва. К. Маркс і Ф. Енгельс вказували два основних ступеня розвитку історії людства: «...дикість преимуществовавшегося присвоения готовых продуктов; искусственно созданные продукты служат главным образом вспомогательными орудиями производства. Варварство — период введения скотоводства и земледелия, период овладения методами увеличения производства продуктов природы с помощью человеческой деятельности» [9].

Розглядаючи історію розвитку земельних відносин та управління земельними ресурсами в Україні слід звернути особливу увагу на найвідомішу культуру епохи неоліту, періоду, який дістав назву «неолітичної революції» [10], яка ввійшла в історію як «трипільська культура», найменування якої походить від с. Трипілля на Київщині, існування якої нараховує близько 2,5 тис. років (друга половина IV до II тис. до н.е.) [11]. Слід зазначити, що бурхливий розвиток трипільської культури ще раз підтверджує характерні для неоліту докорінні зміни людської цивілізації.

У той же час Л. Л. Залізняк стверджує, трипільська культура виникла на початку V тис. до н.е. в Румунському Прикарпатті на основі балканської неолітичної культури Боян, поступово просуваючись протягом 1000 років з Північного Прикарпаття у північно східному напрямку до Молдови і Правобережної України [12], науковці вважають її найбільш видатною і розвинутою землеробською культурою [13]. Її населення поступово освоїло майже всю Правобережну лісостепову Україну, доживши в окремих регіонах до доби ранньої бронзи [14]. На етапі неоліту людство переходить до осілого життя від привласнюючих форм господарювання

до відтворювального господарства, чому сприяють кліматичні умови. Формується територіальна община і батьківські роди [15]. Особливість розвитку трипільської культури, пов'язано в першу чергу з землеробством, яке мало на той час великі досягнення (ячмінь, жито, пшеницю, просо, вирощували садово-городні культури), важливим кроком у розвитку землеробства було застосування дерев'яного плуга та використання міді. Досить розвинена була система обміну [16].

В. А. Круц зазначає, що найбільшою загадкою трипільської культури були поселення-гіганти, які концентрувалися в Буго-Дніпровському межиріччі. Найбільші з них займали площу 450 га й налічувало більше 2,5 тис. садіб (с. Тальянка на Черкащині) [17], однак такого розвитку трипільські села-гіганти досягли протягом певного часу. Як стверджує С. Н. Бібиков, розвиток трипільської культури пройшов кілька етапів (Докукutenь I; II — Трипольє А1) [18]: ранній період — площа поселень 1 га, виключенням вважається поселення с. Гура-Каменка площа 30 га; середнє поселення — площа дорівнює 3—4 га, іноді 10—40 га; для пізнього періоду характерні поселення-гіганти від 200—400 га [19], хоча на думку Г. К. Думитреску на території Правобережної України поселення-гіганти з'явилися вже у сформованому вигляді [20]. Незважаючи на величезні території, села-гіганти нічим не відрізнялися від поселень меншої площі [21], попри доволі великі досягнення в землеробстві мали екстенсивну економіку і розвивалася за рахунок освоєння нових земель, що спонукало людей через певні проміжки часу 70—80 років переселятись на інші місця. Однак, незважаючи на певні недоліки розвитку трипільської культури, не можна не зазначити величезний внесок, який залишило її існування на території України.

Немає сумнівів, що в періоди палеоліту та мезоліту первісна людина не мала поняття управління земельними ресурсами як такого, визначення їх поселень було визначено наближенням річок, дикорослих рослин, які вони могли використовувати, лісу, гір, які б захищали їх від негоди.

Період неоліту привніс у розвиток людства багато суттєвих змін, які стосувались: знарядь праці, розвиток землеробства, скотарства, особливість розміщення сільських поселень. Особливо слід підкреслити значення трипільської культури, особливо для розвитку землеробства на Україні. Варто погодитись з думкою Б. Д. Лановика [16] в тому, що трипільську культуру можна по

праву вважати праосновою українського народу, господарські здобутки якої ставлять поруч із шумерською, мікенською культурами.

Можна стверджувати, що в період існування трипільської культури спостерігались початкові форми управління земельними ресурсами, яка спостерігалась у вигляді впорядкованого вибору земельних ділянок для землеробства з м'якими ґрунтами та долинах річок, розміщення великих сільських поселень з чітким плануванням. Однак, не можна стверджувати, що управління земельними ресурсами в період неоліту (час існування трипільської культури) існувало як «система». Протилежну точку зору розглядає В. В. Горланчук, на думку якого «система» управління земельними ресурсами передбачала вибір земельних ділянок для будівництва житла, або так званих селищ вздовж малих річок. Особливості управління земельними ресурсами автор вважає факт вибору кращих за родючістю ґрунтів з метою вирощування сільськогосподарських культур [9]. Слід звернути увагу на той факт, що «система» управління земельними ресурсами повинна мати певний апарат управління, який ще не спостерігається в період неоліту, а тільки починає формуватись. Варто погодитись з думкою В. В. Киричук і В. І. Тимцуник, які вважають [15], що основною формою організації суспільного життя первіснообщинного ладу трипільської культури є самоуправління — для якого характерно відсутність професійного апарату управління, тобто спеціальної групи людей.

Враховуючи викладене, видається можливим зробити такі висновки:

1) в періоді палеоліту та мезоліту первісна людина не мала поняття управління земельними ресурсами; 2) період трипільської культури привніс у розвиток людства суттєві зміни, зокрема, вдосконалення знарядь праці, розвиток землеробства, скотарства, особливості розміщення сільських поселень; 3) у період існування трипільської культури спостерігались первинні форми управління земельними ресурсами.

Необхідно зазначити, що особливості управління земельними ресурсами, які були характерні для скіфської держави і особливо античних міст-держав, їх політичні, культурні та правові надбання вплинули на розвиток інституту управління земельними ресурсами слав'янських поселень, а в подальшому і Київської Русі.

Виникнення Скіфської держави датується IV ст. до н. е. Народні збори обирали кандидатуру царя, якому належала вся пов-